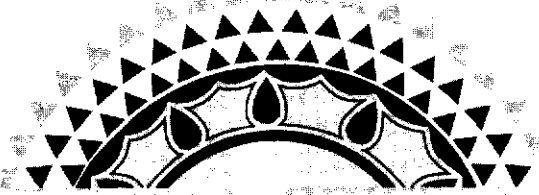

آشنایی با جهان فکری لئورنارد سودلر

گفت و گو یا مرگ؛
گزینه‌های ناگزیر عصر جدید

باقر طالبی دارابی

اشاره: از عوامل مؤثر در فرآیند اندیشه‌سازی و نظریه‌پردازی در هر حوزه‌ای از دانش بشری، عامل انسانی است. نقشی که برخی از آدمیان در حوزه‌ای خاص از معرفت و شناخت ایفا کرده‌اند، گاه، نقشی بنیادگزارانه بوده است. در عرصه گفت‌وگوی میان ادیان نیز کسانی بوده و هستند که از چنین نقشی برخوردارند.

لئونارد سودلر آلمانی مقیم آمریکا از جمله کسانی است که در حوزه گفت‌وگو و گفت‌وگوی میان ادیان و فرهنگها نظریه‌پردازی کرده و آثاری از خویش بر جای نهاده است. «ده فرمان گفت‌وگو» مشهورترین سندی است که از او در دست داریم که تاکنون به حدود چهل زبان زنده دنیا ترجمه شده است. طرح نظریه «عصر گفت‌وگو» و نقش‌آفرینی در ارائه نظریه و بیانیه «اخلاق جهانی» و مشارکت در ایجاد مرکزی با نام «مرکز گفت‌وگوی جهانی» و فعالیت ژورنالیستی در مجله‌ای به نام مطالعات جهانی دین از جمله شاخصه‌های اساسی شخصیت وی است که همه ما را به بررسی بیشتر شخصیت و اندیشه‌های او وامی‌دارد.

اخبار ادیان بر آن است تا در هر شماره به بازشناسی اندیشه‌های یکی از متفکران عرصه دین پژوهی بپردازد.

پروفیسور لئونارد سودلر کیست؟

پروفیسور لئونارد سودلر^۱ استاد کرسی تفکر کاتولیک و گفت‌وگوی میان ادیان دانشگاه تمپل^۲ آمریکا است. وی سردبیر و نویسنده مجله مطالعات یکپارچه جهانی^۳ است که در سال ۱۹۶۳ با همکاری همسرش خانم آرنل آندرسون سودلر^۴ و با نظارت دانشگاه تمپل منتشر کرده است. این مجله فصلنامه‌ای علمی و تخصصی است که در سراسر دنیا از آن به عنوان مهمترین مجله در زمینه کلیسای متحد جهانی، گفت‌وگوی میان ادیان و گفت‌وگوی میان ایدئولوژی‌ها یاد می‌شود. در این مجله مقالاتی از شخصیت‌های برجسته در حوزه گفت‌وگو و همزیستی ادیان منتشر شده و تاکنون صدها کتاب و مقاله در زمینه دین، دین‌پژوهی و گفت‌وگوی ادیان معرفی شده است. این فصلنامه به ۷۰ کتابخانه معتبر دنیا ارسال می‌شود. از سودلر بیش از ۵۰ کتاب و ۱۵۰ عنوان مقاله چاپ شده که در تمامی آنها به تبیین مهمترین مباحث مربوط به مسیحیت، کاتولیسم، ادیان و بویژه گفت‌وگوی

میان ادیان پرداخته است.

سودلر عمیقاً تحت تأثیر اعلامیه واتیکان قرار گرفته که پاپ سیزدهم صادر کرده است و بسیاری وی را پدر جنبش جدید گفت‌وگو می‌دانند که با تحقیقات و تاملات خویش دست‌مایه‌های نظام‌مندی را از میان انبوه آثار نسل‌های پیشین درباره گفت‌وگوی ادیان به دنیای دانش، شناخت و فعالیت‌های علمی و پژوهشی در عرصه دین و گفت‌وگو ارائه کرده است. همچنین بسیاری از نهادهای عهده‌دار گفت‌وگو میان ادیان از جمله پارلمان ادیان جهان، میانی فکری خویش را وامدار اویند.

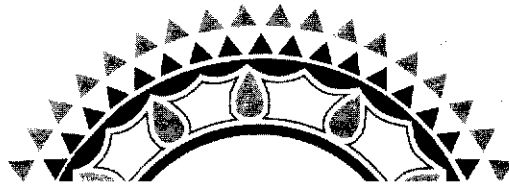
پروفیسور سودلر علاوه بر فعالیت‌های علمی و پژوهشی با الهام از تبادل اندیشه‌ای که در فضای مجله مذکور صورت گرفته، در سال ۱۹۷۸ «مؤسسه گفت‌وگو بین ادیان و بین فرهنگ‌ها» ۵ را تاسیس می‌کند که به گفته خود او «بازوان ستادی و بیرونی» فصلنامه به شمار می‌آید. مؤسسه مزبور طی ۲۰ سال فعالیت، چندین سمینار و سخنرانی موضوعی برگزار و کتاب‌ها و جزوات زیادی منتشر کرده است در سال ۱۹۹۵

نیز، سودلر با همراهی یکی از اساتید دانشگاه هاروارد به نام آشوک گانجدین ۶ «مؤسسه گفت‌وگوی جهانی» را تاسیس کرده که به گفته او «اینک آمده است که آثار قبلی من و آشوک را درباره گفت‌وگو به عرصه گفت‌وگوی جهانی وارد کند و تمامی فعالیت‌های انجام گرفته در زمینه گفت‌وگوی میان ادیان و میان فرهنگها را به گروه‌های نظریه‌ساز در جامعه جهانی مانند تجارت، تعلیم و تربیت، حقوق، ارتباطات، هنر و غیره پیوند زند.» مؤسسه گفت‌وگوی جهانی با تاءکید بر «گفت‌وگوی عمیق» ۷ تمامی شخصیت‌های حقیقی و حقوقی را که با (این مؤسسه در ارتباطند یا مؤسسه مزبور با آنها تماسی برقرار کرده است) به همکاری و همزیستی بیشتر برای پیشبرد فرآیند گفت‌وگوی میان ادیان در سراسر جهان فرامی‌خواند

در اینجا به بخشی از زندگینامه پروفیسور سودلر اشاره می‌کنم که وی در بیان گذشته خویش بر آنها تاءکید کرده است.

سودلر در سال ۱۹۲۹، یعنی «سال درگیری بزرگ» متولد شد و دوران دبیرستان را در میان

حوادث تلخ جنگ جهانی دوم طی کرد، از این رو خود را پرورده شده در یک «اندوه عظیم» می‌خواند. در پایان جنگ جهانی شانزده ساله بود و به دلیل عضویت در یک اقلیت مذهبی در کالج سنت نوربرت^۸، حتی از عضویت در تیم فوتبال هم محروم بود. دوره لیسانس تاریخ و فلسفه را در حالی به پایان می‌برد که عضو فرقه مذهبی نور برتی^۹ بود که در قرن دوازدهم شکل گرفته بودند. اما این عضویت بیشتر از دو سال دوام نمی‌یابد و به گفته خود سودلر «چون زیادی پرهیزگار بودم از آن فرقه اخراج شدم!» پس از آن دو سال در مدرسه اسقفی به تحصیل الهیات می‌پردازد اما ترجیح می‌دهد به جای زندگی کشیشی دارای یک زندگی علمی و آکادمیک باشد. به همین دلیل بدون اخذ حکم رسمی انتصاب کشیشی آن رشته را به پایان می‌برد و در ادامه تحصیلاتش، موفق به دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته تاریخ، فلسفه و ادبیات می‌شود و در سال ۱۹۷۵ نیز به اخذ درجه دکتری در همین رشته از دانشگاه ویسکانسین نایل می‌شود. در پایان نامه دوره دکتری به موضوع «نهضت یونانستان»^{۱۰} (که پس از جنگ جهانی اول آغاز می‌شود و بعد از جنگ جهانی دوم گسترش می‌یابد) می‌پردازد. در سال ۱۹۵۷ با آرنل آندرسون ازدواج می‌کند و برای انجام فعالیت‌های علمی و تحقیقاتی به آلمان برمی‌گردد. وی در زبان اقامت در آلمان موفق به اخذ گواهی الهیات مقدس در حوزه الهیات کاتولیک از دانشگاه توپینگن^{۱۱} می‌شود. سودلر می‌گوید: «من اولین فرد غیر روحانی بودم که موفق به کسب چنین مدرکی شد و امروزه افراد غیرروحانی زیادی دارای این مدرک هستند.»

وی در سال ۱۹۶۰ دوباره به آمریکا برمی‌گردد تا به تدریس در دانشگاه‌های آن کشور بپردازد. او از سال ۱۹۶۶ نیز در دپارتمان ادیان دانشگاه تمپل به تدریس در زمینه کاتولیک و گفت‌وگوی میان ادیان مشغول است.

دیدگاه‌ها

آنچه پروفیسور سودلر را برجسته کرده برخی آرا و عقایدی است که وی در لایه‌لای نوشته‌های خویش به آنها پرداخته و با گذشت زمان تئوریزه شده و اینک آن آرا به عنوان نظریه‌های گفت‌وگو مطرح هستند. در ادامه این نوشتار به بررسی و تبیین برخی دیدگاه‌ها و نظریات سودلر که از مقالات و کتاب‌های او برگرفته شده می‌پردازم.

حیاتی بودن گفت‌وگوی ادیان

در مقاله‌ای با عنوان «نگاهی به هزاره سوم؛ عصر گفت‌وگوی جهانی؛ گفت‌وگو یا مرگ» سودلر

تلاش می‌کند نشان دهد بشر در دوران سخت‌گذران از دوران «تک‌سخنی»^{۱۲} به دورانی که خصیصه آن «گفت‌وگو» است، قرار گرفته است. او پیشرفت تکنولوژی را موجب تسهیل هرچه بیشتر گفت‌وگو می‌شمارد و بر این باور است که گفت‌وگو نه تنها ممکن، که ضرورت آن از هر زمانی بیشتر شده است. گذار از «تک‌سخنی» به گفت‌وگو یعنی تغییر موضع از برخورد و مواجهه به موضع «گوش دادن» به دیگران که موجب می‌شود جهان به صورت یک «اجتماع جهانی» کوچک شود. اگرچه از نظر سودلر تحول و گذار از دوران تک‌سخنی به دوران گفت‌وگو خصیصه اصلی جهان کنونی و آینده است، وی همچنین هشدار می‌دهد که این مساله یک واقعه تضمین‌شده نیست. با این تکنولوژی بسیار پیشرفته به همان اندازه که امکان گفت‌وگو فراهم شده احتمال سوءاستفاده از آن نیز می‌رود. بر این اساس سودلر اخطار می‌کند که ما در میان دو گزینه قرار داریم: گفت‌وگو یا مرگ!

آزادی دین و گفت‌وگو

سودلر معتقد است آزادی کامل دین تا پیش از قرن هجدهم و گفت‌وگوی معتبر میان ادیان تا قرن بیستم اتفاق نیفتاد. تمامی تمدن‌ها در دل خویش دینی دارند که آن را شکل داده و تجلی بخشیده و تمامی مشکلات باید درون ساختارهای فکری دین حاکم در سراسر یک کشور یا دولت، حل شود. محدودیت‌های فکری و اعتقادی دیر یا زود به سدی مقابل دستیابی به راه‌حل‌های ضروری برای مشکلات تبدیل می‌گردند و در نتیجه مایه افول هر تمدنی می‌شوند.

سودلر در اینجا جهان مسیحیت را استقنا می‌کند و راز ماندگاری آن را تبدیل شدن به تمدن غرب و نیز در حال میدل شدن به تمدن جهانی می‌داند و معتقد است که این تمدن به طرز وسیعی در حال گسترش و عقب راندن تمدن‌های دیگر است. به گفته وی جدایی دین از دولت باعث بالندگی «روح اولیه» یا «تصویر خدا» یعنی انسان شد و به او این اجازه را داد که با تکیه بر خود به رفع مشکلات خویش همت گمارد. گفت‌وگو به این معنا که برای آموختن از دیگران درها را بگشایی، موجب می‌شود که جهانی شدن و فراگیری تمدن غربی از حالت مخرب بودن به سازنده بودن تبدیل شود.

اخلاق جهانی

سودلر از چارچوب و قالب اخلاق درون‌دینی و منطقه‌ای وارد عرصه اخلاق جهانی می‌شود که به عقیده وی از متن تعالیم و آموزه‌های اخلاقی تمامی ادیان جهان استخراج شده است و وی در این راه با هانس کونگ هم‌فکری دارد و در تدوین اعلامیه جهانی اخلاق جهانی و نیز تدوین بیانیه

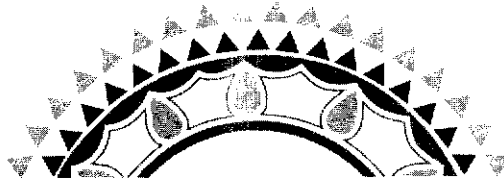
پایانی پارلمان ادیان جهان با عنوان «اخلاق جهانی» نقش اساسی را ایفا می‌کند وی با نوشته‌های خویش و نیز تاسیس مؤسسه گفت‌وگوی جهانی به این مهم پرداخته و در عرصه عمل با برقراری ارتباطی نهادی با مؤسسه اخلاق جهانی هانس کونگ به بسط این اندیشه در جهان کمک کرده و می‌کند.

ادیان ابراهیمی و گفت‌وگو

پروفیسور سودلر ضمن تاکید بر گفت‌وگو میان تمامی ادیان اعم از ادیان شرق و ادیان ابراهیمی یا غرب بر گفت‌وگو میان سه دین اسلام، یهودیت و مسیحیت به دلیل برخورداری از مشترکات اعتقادی و آیینی تاکیدی دوجندان داشته و در نوشته‌ها و حضورش در کنفرانس‌ها مطرح کرده است. وی ضمن اشاره به خاستگاه واحد این سه دین که دودمان ابراهیم می‌خواندش بر مشترکات این سه آیین یعنی توحید و یگانگی خدا، تاریخی بودن ادیان به این معنی که از طریق یک واسطه بشری به نام موسی، عیسی و محمد به بشر رسیده‌اند و نیز اینکه در هر سه آیین عهد، شریعت و ایمان اهمیت ویژه‌ای دارند، تاکید می‌کند، او در تبیین ضرورت گفت‌وگو بین این سه دین، این پرسش استدراکی را مطرح می‌کند که اگر مسیحیان، یهودیان و مسلمانان معتقدند که تنها یک خدا وجود دارد که همه آدمیان را آفریده و آنان باید از او تبعیت کنند، پس باید به این پرسش پاسخ دهند که چرا آنها از سه راه متفاوت به این باورها توجه می‌کنند؟ در گفت‌وگو میان این سه دین باید به این نکته نیز توجه شود که مسلمانان هنوز غرب را استعمارگر می‌دانند و با سرعت از این نکته به یگانگی غرب و مسیحیت منتقل می‌شوند. این ذهنیت‌ها مانع اصلی گفت‌وگو میان این سه آیین است که باید اصلاح شود.

دین پژوهی و عصر گفت‌وگوی جهانی

دین‌پژوهی به عنوان یک پدیده پساژنسنسی و رهاورد نهضت روشنگری در ارتباط با گفت‌وگوی ادیان که از نظر سودلر نوع معتبر آن در قرن بیستم تحقق یافته، چگونه تحلیل می‌شود؟ پروفیسور سودلر که در جای خود به تبیین دیدگاه‌های خویش درباره گفت‌وگوی ادیان پرداخته و هزاره سوم را عصر گفت‌وگوی جهانی دانسته، این عصر را محتاج تاملات علمی و آگاهانه‌تری در شناخت هرچه بیشتر دیگر ادیان جهان می‌داند و با این نگاه به تالیف کتابی با عنوان مطالعه ادیان در عصر گفت‌وگوی جهانی دست زده است. او معتقد است که این دوره گفت‌وگوی جهانی به یک دین واحد جهانی

نمی‌انجامد، بنابراین باید به شناخت دیگر ادیان نایل آمد و به‌طور آگاهانه به تایید و تصدیق دسته‌ای از آموزه‌های مشترک میان ادیان پرداخت و آنها را در قالب «اخلاق جهانی» عرضه کرد. وی در این اثر مشترک در پی تبیین ارتباط میان دین‌پژوهی و گفت‌وگوی ادیان، میاحثی مربوط به ادیان، گفت‌وگو و اخلاق جهانی را به صورت مجموعه‌ای گردآورده و به تحلیل آنها پرداخته است.

ده فرمان گفت‌وگوی ادیان

پروفسور سودلر در مقاله‌ای که در سال ۱۹۸۳ برای اولین بار در مجلهٔ کلیسای یکپارچه جهانی منتشر شد، به ترسیم و توضیح اصول ده گانه‌ای پرداخت که از آن به «ده فرمان گفت‌وگو»^{۱۲} یاد کرده است وی معتقد است که تدوین این اصول و قواعد کلی نه نظریه‌پردازی است و نه صدور فرمان از مقام «ما فوق»؛ بلکه آنچه در این قالب ارائه شده حاصل تجربیات سخت گذشته است. این اصول ده گانه تاکنون به چندین زبان زنده دنیا ترجمه شده و افراد زیادی درباره آن سخنرانی و قلم‌فرسایی کرده‌اند در این نوشتار برای اطلاع بیشتر خوانندگان تمامی ده اصل را با حذف توضیحات می‌آورم.

ده فرمان گفت‌وگو

فرمان اول: هدف اصلی و اولیة گفت‌وگو باید شناخت باشد؛ یعنی گفت‌وگو باید با هدف ایجاد تحول و رشد درک و برداشت ما از واقعیت و عمل کردن مطابق آن انجام گیرد.

فرمان دوم: گفت‌وگوی میان ادیان یا میان ایدئولوژی‌ها باید برنامه‌ای دوجانبه باشد؛ هم در درون هر یک از جوامع دینی یا ایدئولوژیک صورت گیرد و هم در میان جوامع دینی و ایدئولوژیک مختلف.

فرمان سوم: هرکسی که در گفت‌وگو شرکت می‌کند باید صادق و برخوردار از حس احترام کامل به طرف مقابل باشد.

فرمان چهارم: در گفت‌وگوها، چه میان ادیان، چه میان ایدئولوژی‌ها نباید به مقایسه آرمان‌ها و کمال‌های مطلوب خویش با علمکردهای طرف مقابل بپردازیم.

فرمان پنجم: هر شرکت‌کننده‌ای باید از خود تعریفی ارائه کند.

فرمان ششم: هر کسی که در گفت‌وگو شرکت می‌کند باید از متمرکز شدن روی نقاط اختلاف پرهیز کند.

فرمان هفتم: تحقق گفت‌وگو به هم‌سطح بودن طرفین وابسته است.

فرمان هشتم: گفت‌وگو تنها زمانی محقق می‌شود

که اعتماد متقابل وجود داشته باشد.

فرمان نهم: افرادی که در گفت‌وگو شرکت می‌کنند، اعم از گفت‌وگوی میان ادیان یا میان ایدئولوژی‌ها، باید نگاهی نقادانه به باورها و سنت‌های دینی و ایدئولوژیک خویش داشته باشند.

فرمان دهم: هر شرکت‌کننده‌ای باید تلاش کند که در نهایت به تجربه باورهای دینی و ایدئولوژیک طرف مقابل از «درون آن دین یا ایدئولوژی» بپردازد.

معرفی برخی کتاب‌ها

و مقالات پروفیسور سودلر

یادآوری این نکته لازم است که کتابها و مقالات وی اغلب به زبان انگلیسی و برخی از آنها به زبان آلمانی است.

۱. پس از مطلق‌نگری: آینده گفت‌وگویی تااملات دینی

این کتاب در سال ۱۹۹۰ منتشر شد و محور بحث‌های آن، گفت‌وگو میان ادیان و ایدئولوژی‌هاست. برخی از سرفصل‌های این کتاب عبارتند از: تعریف گفت‌وگو، گفت‌وگوی میان نهادها و گفت‌وگوی میان ادیان؛ گفت‌وگوی یهودی مسیحی، گفت‌وگوی یهودی، مسیحی و اسلامی؛ گفت‌وگوی هندوئیسم، بودیسم و کنفوسیوس و مسیحیت عقلانیت و گفت‌وگو. این کتاب حدود ۲۰۰ صفحه و به زبان انگلیسی است.

۲. مسلمانان در گفت‌وگو: تکامل گفت‌وگو این کتاب در سال ۱۹۹۲ منتشر شد و پروفیسور سودلر به عنوان ویراستار، این مجموعه مقالات را با مقدمهٔ خویش تکمیل کرده است. در این کتاب در ۵ بخش اصلی مقالاتی از چهره‌های شاخص ادیان مختلف گنجانده شده است. برای نمونه در بخش اول و دوم که به بررسی گفت‌وگو میان مسلمانان و مسیحیان می‌پردازد مقاله‌ایی از شخصیت‌های برجستهٔ مسلمان نظیر عبدالله احمدالدین، محمد طالبی، خالد دوران و حسن عسکری و همچنین مقاله‌هایی از چهره‌های سرشناس مسیحی مانند خود سودلر، هانس کونگ و جان رنارد ارائه شده است. دیگر فصل‌های این کتاب عبارت است از: گفت‌وگوی مسلمانان با یهودیان و مسیحیان؛ گفت‌وگوی مسلمانان با هندوها و گفت‌وگوی مسلمانان درباره حقوق بشر. این کتاب نیز به زبان انگلیسی و دارای ۳۵۰ صفحه است.

۳. پلی برای گفت‌وگوی مسیحی بودایی

این کتاب تالیف مشترک سودلر و سیچیچی یاگی است در این کتاب با توجه به ارتباطات فردی و اجتماعی یهودیان و مسیحیان در نقاط مختلف دنیا که امروزه بسیار کمتر شده است، به تبیین

گفت‌وگو و ارتباطات میان مسیحیت و بودیسم و همچنین بودائیان و مسیحیان پرداخته شده است.

این کتاب به زبان انگلیسی و ۲۰۰ صفحه است.

۴. مقررات و قوانین فراملی اخلاق تجارت و دیگر منابع آن

این کتاب ویراستهٔ سودلر است و حاوی مجموعه مقالاتی از نویسندگان مختلف در زمینه اخلاق شغلی و تجاری است.

کتابهای دیگر سودلر

۱. آیندهٔ گفت‌وگوی دین (۱۹۹۰)
۲. مرگ یا گفت‌وگو از تک‌سخنی تا عصر گفت‌وگو (۱۹۹۰)
۳. حقوق بشر گفت‌وگویی میان مسیحیان، مارکسیست‌ها و دیگران (۱۹۹۱)
۴. به سوی قانون اساسی کاتولیک (۱۹۹۶)
۵. برای تمام زندگی به سوی اعلامیه جهانی اخلاق جهانی (۱۹۹۸)

مقالات

از میان تعداد زیاد مقالات پروفیسور سودلر به برخی از آنها اشاره می‌کنم:

۱. «ده فرمان گفت‌وگو: قواعد اصلی گفت‌وگوی میان دینی و میان ایدئولوژی»
۲. «گفت‌وگوی جهانی و اخلاق جهانی»
۳. «زنان کشیش: تفسیری کاتولیک بر بیانیة واتیکان»
۴. «عیسی یک فمینیست بود!»
۵. «به سوی قانون اساسی کاتولیک»
۶. «چشم‌انداز هزارهٔ سوم، عصر گفت‌وگوی جهان: گفت‌وگو یا مرگ»
۷. «آزادی دین و گفت‌وگو»
۸. «کشف نقاب»، مقاله‌ای نقدگونه درباره زن و کتاب مقدس عبرانی که در آن به دیدگاه‌های سودلر اشاره شده است.

پانوشته‌ها:

1. Leonard Swidler
2. Temple University
3. The Journal of Ecuminical Studies
4. Arlene Anderson Swidler Intercultural Dialogue (iiD)
5. The Institute for Interreligious,
6. Ashok Gangedean
7. Deep Dialogue
8. St. Norbert's College
9. Norbertine religious order
10. Una Sancta Movement
11. University of Tubingen
12. Monologue
13. Dialogue Decalogue